

A bűnösség rejtett vélelme

Fázi László*

A jogtudomány jogalkalmazásban betöltött mai szerepének viszonylagosságát a téma teoretikus kérdéseivel foglalkozó kitűnő tanulmányában Erdei Árpád is érinti.¹ A jogtudomány jelentőségének ilyen mélységű elemzésére természetesen a magam részéről nem mernék vállalkozni, csupán ennek kiegészítésére egy olyan konkrét példán keresztül, amely megítélésem szerint rávilágít arra, hogy miért lenne fontos a gyakorló jogászok számára is a jogelmélet eredményeinek figyelemmel kísérése.

A vélelem lényege

Farkas Ákos szerint: „Az, hogy az ügyészség váderedményessége magas [pl. Magyarországon 90 %-ot meghaladja], nem annak köszönhető, hogy ennek dacára kiváló, a ténybeli mellett jogi szempontból is maradéktalanul értékelhető munkát végeznek. Ez végső során a bűnösség rejtett vélelmének a számlájára írható. Arra, hogy [...] a bíróság igen gyakran a kétséget kizáróan nem bizonyított [de bizonyítottság esetén perdöntő] tényeket is a terhelt terhére értékeli, mérlegelési körbe vonva azokat.”²

A vélelem lényege tehát az, hogy olyanokat is elítélünk, akiket tulajdonképpen nem lehetne, ha komolyan vennénk egy másik vélelmet, nevezetesen az ártatlanságét, ami az idézett szerző álláspontja szerint meglehetősen gyakran történik meg. Ezzel ugyan a magam részéről – [...] szerzett saját tapasztalataim alapján – vitába szállnék, de ez semmit nem változtat azon a sajnálatos tényen, hogy Farkas Ákos felvetése távolról sem tekinthető megalapozatlan állításnak.³ Ennek alátámasztására a következő példával tudok szolgálni.

* Tanácselnök bíró, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság.

¹ Ld. Erdei Árpád, A büntető eljárásjog tudománya és az eljárás képe, Belügyi Szemle 2010/9, 5-18. o.

² Farkas Ákos, A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai, Osiris Kiadó, 2002, 125. o.

³ Ld. pl. Fázi László, Egy alaptalan elítélés története, Bűnügyi Szemle 2008/1, 57-60. o.

Az elsőfokú ítélet

A városi bíróság az ötvenes éveikben járó vádlott házaspárt bűnösnek találta a társtettesként, folytatólagosan, jelentős értékre, üzletszerűen elkövetett sikkasztás büntetében, amiért a feleséget 2 évi, a férjet 2 év 2 hónapi börtönre ítélte, az előbbi büntetésének 4 évi próbaidőre történő felfüggesztése mellett, továbbá összesen 3.673.752 forint összegű vagyonekhozást rendelt el és kötelezte a terhelteket 455.952 forint bűnügyi költség megfizetésére is. Az ennek alapjául szolgáló tényállás lényege a következő.

Az országos kiskereskedelmi üzlethálózzal rendelkező fővárosi székhelyű gazdasági társaság sértett ügynöki szerződést kötött a vádlottak gyermekének cégével a két ny.-i üzletük üzemeltetésére. A szerződés megkötésében ügynöki minőségben részt vett a feleség is, aki egy külön ügynöki leltárfelelősségi megállapodást is aláírt. Ilyen szerződési háttérrel az egyik ny.-i üzletet a feleség, a másikat pedig – a sértett tudomásával – a férj üzemeltette. Mintegy 2 éven keresztül a sértett és a vádlottak közötti együttműködés zökkenőmentes volt. A vád és az ítéleti tényállás szerint azonban a 2002 novembere és 2004 októbere közötti időszakban a vádlottak a sértett által rájuk bízott készletből összesen 7.927.483 forint értékű árucikket, az árbevételből pedig 1.589.490 forint összeget folyamatosan „eltulajdonítottak” rendszeres haszonszerzésre törekedve ezáltal.

A bizonyítékok

A vádlottak a mintegy 4 évig tartó elsőfokú eljárás során mindvégig tagadták a terhükre rótt sikkasztás elkövetését. A sértett által megállapított leltárhiány keletkezését az egyik üzlet átköltöztetésére látták visszavezethetőnek, miután a sértett által bérelt egyik üzlethelyiség bérleti jogának azonnali hatállyal egyoldalúan történt felmondására tekintettel a bérbeadó kb. 6.000.000 forint értékű árukészletet visszatartott, amelynek egy részét a másik üzlet árukészletéből biztosította a sértett. Ezt az árukészletet a vádlottak védekezése szerint az elkülöníthetősége érdekében a sértett egy ún. virtuális üzlet készleteként vette nyilvántartásba. Ez a készlet később a vádlottak általi szabályos átvétel nélkül ténylegesen visszakerült az egyik üzletükbe, majd egy téves átvezetést követően utóbb az árnyilvántartásába is visszavezették, s ezt követően került megállapításra kb. 3.500.000 forint összegű leltárhiány a két üzletükben. Ezt a hiányt a sértett értékesítési hálózatvezetőjének javaslatára úgy próbálták eltüntetni, hogy a hiányzó árucikkeket kirakatban levő áruként könyvelték el és a továbbiakban fiktív eladások elszámolása mellett lényegében folyamatosan törlesztették a ténylegesen nem értékesített áru árának saját pénzükből történő befizetésével. Ennek ellenére a következő leltár eredményeként már 8.537.490 forint hiány került megállapításra, aminek az okára nem találtak magyarázatot. Ennek ellenére a hiány tényét elfogadták és vállalták a visszafizetését az ügynöki tevékenységük folytathatóságának lehetőségében bízva.

A városi bíróság a hosszan tartó és meglehetősen széleskörű bizonyítás eredményeként a vádlottak védekezését nem találta elfogadhatónak, noha az ügyben szakvéleményt adó mindkét igazságügyi könyvszakértőnek, valamint a rendőrségi

revizornak⁴ is egybehangzó volt az álláspontja abban, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján, a szabályos leltárfevételi ívek hiányában, a leltárhiány könyvvizsgálói szempontból nem bizonyítható, sőt egyáltalán a leltárhiány ténye sem állapítható meg egyértelműen. Ennek a körülménynek a figyelmen kívül hagyását a bíróság a következőkkel indokolta: „A bíróság álláspontja szerint [...] különbséget kell tenni leltárfelelősség és büntetőjogi felelősség között. Az, hogy a vádlottak által üzemeltetett boltokban a vádbeli időszakban mind a készletek, mind a pénzüsszeg tekintetében hiány keletkezett, nem volt vitatott az eljárás során a vádlottak részéről sem, azt mind a revizori jelentés, mind valamennyi szakértői vélemény megállapította. [...] Büntetőjogi szempontból a hiány ténye a lényeg. Az már a leltárfelelősség körébe tartozó kérdés, hogy szabályos volt-e a leltározás, ezért felelősség terheli-e a vádlottakat. [...] A vádlottak a hiány okát nem tudták megmagyarázni, azt a C-ből való átköltözéssel indokolták, arra vezették vissza. Ezt [...] szakértő egyértelműen kizárta, megindokolta, így a vádlottak ezen védekezése megdőlt.”⁵

A másodfokú ítélet

A megyei bíróság merőben másként ítélte meg a kérdést, amivel kapcsolatban ítéletének indokolásában többek között a következőket állapította meg: „Az elsőfokú bíróság a bizonyítékok értékelése során logikailag téves álláspontra jutott, amikor úgy ítélte meg, hogy a leltárhiány bizonyíthatóságának nincs büntetőjogi jelentősége. Az kétségtelen, hogy a leltárfelelősség és a büntetőjogi felelősség között lényeges különbség van, ami azonban csupán abban nyilvánul meg, hogy az előbbi az objektív, az utóbbi viszont a vétkességi felelősségi formák közé tartozik. A büntetőjogi felelősség tehát lényegét tekintve abban tér el a leltárfelelősségtől, hogy ebben az esetben a leltárhiány keletkezésének oka is megállapítható, amely a büntetőjogi normába ütköző magatartásra vezethető vissza. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az árukészlettel vagy árbevétellel való rendelkezés körében megvalósuló sikkasztás bizonyítása szempontjából a leltárhiány kérdésének nincs jelentősége. Jelen ügyben ugyanis a sikkasztás miatt emelt vád alapját az ügyész azon állítása képezi, hogy a vádlottak összesen 7.568.779 forint értékű árút, illetve készpénzt tulajdonítottak el a rájuk bízott árukészletből, illetőleg pénzeszközökből. Ezt az állítást azonban közvetlenül semmilyen bizonyíték nem támasztja alá, ezért ennek megalapozottságát csak ténybeli következtetés eredményeként lehetne bizonyítani. Ennek alapját azonban kizárólag a hiány keletkezésének megállapítása képezhetné, amiből következtetni lehetne a vádlott⁶ büntetőjogilag tilalmazott magatartására,

⁴ Az már más kérdés, hogy a megyei bíróság ítéletében kifejtett álláspontja szerint a hiány megállapításának eszköze csak az igazságügyi könyvszakértői vélemény lehet, miután a Be. 301. §-ának (2) bekezdése szerint okiratként kétségkívül ismertethető revizori jelentés az abban részletezett szakkérdések bizonyítására nem alkalmas, mivel annak szakmai tartalmáért a rendőrségi revizor nem tartozik büntetőjogi felelősséggel, ellentétben a szakértővel, akinek az alkalmazása a Be. 99. §-ának (1) bekezdése értelmében kötelező, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.

⁵ Nyíregyházi Városi Bíróság B. 312/2006/62, 22.

⁶ A megyei bíróság ugyanis a férj önálló büntetőjogi felelősségének kérdését az árukészlettel való rendelkezési jogának hiányában eleve nem tartotta vizsgálhatónak.

amennyiben a hiány keletkezésének minden más oka kizárható lenne. O. F. szakértői véleménye szerint viszont a leltárhiány könyvvizsgálói szempontból nem bizonyítható, a rendelkezésre álló dokumentumokból egyértelműen nem állapítható meg, hogy volt-e egyáltalán leltárhiány. [...]

Mindebből következően a vád bizonyíthatóságának megítélése szempontjából semmilyen jelentősége nincs annak, hogy a kétséget kizáró bizonyítást nem nyert hiány keletkezésének lehetséges okát illetően a vádlottak milyen magyarázattal szolgáltak, mint ahogy a C-ből való elköltözésre történő hivatkozásuk megítélésének sem. Mindennek ugyanis csak abban az esetben lehetne jelentősége, ha a hiány ténye kétséget kizáróan bizonyított volna, mert csak ez alapozhatná meg a lehetséges keletkezési okok vizsgálatának indokoltságát, annak tisztázásához, hogy ismeretlen okból vagy pedig bűnös tevékenységre visszavezethetően keletkezett hiányról van-e szó.

A hiány keletkezésének bizonyítása ugyanis a Be. 4. §-ának (1) bekezdése szerint az ügyészt terheli, s ez a bizonyítási teher nem fordítható meg azáltal, hogy a bíróság nem a bizonyítandó tény vádló által történt bizonyításának sikerességét, hanem a bizonytalan váddal szembeni védekezés elfogadhatóságát vizsgálja, s ennek eredményétől függően foglal állást a vád megalapozottságának kérdésében. Ezért csupán megjegyzi a megyei bíróság, hogy még kevésbé lehet jelentőséget tulajdonítani a tartozás [...] részéről közjegyző előtt történt elismerésének, miután ebben nyilvánvalóan különféle tényezők [egzisztenciális kényszer, büntetőjogi fellépéstől való félelem] is motiválhatták, így önmagában véve ebből sem lehet teljes bizonyossággal a vádbeli bűncselekmény elkövetésére következtetni.⁷

Mindennek tükrében a megyei bíróság verdiktje [öt év után] természetesen csak felmentés lehetett. A felmentő ítélet az ügyészi fellebbezésnek a felettes ügyész általi visszavonása folytán 2011. június 16-án jogerőre emelkedett.⁸

A tudomány jelentősége

Az ismertetett ügy szerintem önmagában igazolja, hogy Farkas Ákos teóriája létező jelenséget ír le, amelynek az elméleti megközelítésében világos koncepciója, ennek ismeretében, minden gyakorló jogászt megóvhatja az ilyen alapvető szakmai hibák elkövetésétől, tehát előbbre vivő szerepe lehetne, amire tekintettel a jog művelése terén is egyáltalán tudományos tevékenységről beszélhetünk.

⁷ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 3. Bf. 664/2010/4, 4-6.

⁸ Debreceni Fellebbezési Főügyészség Bf.220/2011/I-I.